

Diana BOTĂU

Cauza Oliari et alii c. Italia

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Secția a IV-a

Cauza Oliari et alii c. Italia

Cererile nr. 18766/11 și nr. 36030/11

Hotărârea din 21 iulie 2015

Art. 8 din Convenție – **Dreptul la respectarea vieții private și de familie**

Circumstanțele cauzei

Cauza are la bază două cereri (nr. 18766/11 și 36030/11) formulate împotriva Italiei, la 21 martie și, respectiv, la 10 iunie 2011, de șase cetățeni italieni, domnii Enrico Oliari, A., Gian Mario Felicetti, Riccardo Perelli Cippo, Roberto Zaccheo și Riccardo Zappa („petenții”).

În iulie 2008, *petenții Oliari și A.*, aflați într-o relație stabilă, au dorit să se căsătorească și, în acest sens, au solicitat Oficiului de Stare Civilă al Primăriei din Trento să le emită un certificat de căsătorie.

La 25 iulie 2008, cererea lor a fost respinsă, astfel încât petenții s-au adresat Tribunalului din Trento, unde au susținut că legea nu interzice în mod expres căsătoria între persoane de același sex și, chiar dacă ar exista o astfel de interdicție, ea ar fi neconstituțională. Printr-o decizie din 24 februarie 2009, Tribunalul din Trento a respins pretențiile petenților și a precizat că, deși Constituția nu condiționează căsătoria de sexul diferit al partenerilor, o astfel de exigență este formulată în Codul civil și, în orice caz, nu există un drept fundamental la căsătorie. Petenții au atacat această sentință la Curtea de Apel din Trento, care a confirmat interpretarea unanimă a dreptului italian în această chestiune, dar a considerat oportună și sesizarea Curții Constituționale, cu excepția invocată de petenți, a neconstituționalității normelor relevante în materie.

În hotărârea sa nr. 138 din 15 aprilie 2010, Curtea Constituțională a respins excepția de neconstituționalitate invocată. Ea a precizat că art. 2 din Constituția Italiei trebuie interpretat și în sensul recunoașterii dreptului fundamental al cuplurilor de homosexuali de a-și exprima personalitatea în cuplu și de a obține, în termenele, prin mijloacele și cu limitele prevăzute de lege, recunoașterea juridică a drepturilor și a îndatoririlor relevante în acest sens. O astfel de recunoaștere, care pretinde, în mod necesar, reglementarea drepturilor și a îndatoririlor partenerilor într-un cuplu, poate fi obținută și în alte moduri, diferite de instituția juridică a căsătoriei între homosexuali. Așa cum demonstrează diferitele sisteme juridice existente în Europa, alegerea modului de recunoaștere este lăsată pe seama Parlamentului, care exercită o putere discreționară în acest sens.

Curtea Constituțională a admis că noțiunile de „familie” și „căsătorie” nu pot fi considerate „cristalizate” la momentul intrării în vigoare a Constituției, iar principiile constituționale trebuie interpretate ținând cont de schimbările din ordinea juridică și de evoluția societății și a obiceiurilor sale. Cu toate acestea, o asemenea interpretare nu poate fi extinsă

până la punctul la care ar afecta însăși esența normelor juridice, modificându-le în asemenea manieră încât să includă fenomene și probleme care nu au fost avute în vedere sub nicio formă la data redactării textului. Or, din lucrările pregătitoare ale Constituției reiese că problema uniunilor dintre homosexuali nu a fost dezbătută la acea dată, în ciuda faptului că homosexualitatea era un subiect cunoscut. Atunci când s-a redactat textul constituțional referitor la căsătorie s-a avut în vedere o instituție cu o formă precisă și cu un regim juridic conturat de Codul civil. Iar raportat la dispozițiile Codului civil, ceea ce s-a avut în vedere a fost căsătoria între persoane de sex diferit. Prin urmare, semnificația acestui concept constituțional nu poate fi alterată printr-o interpretare creativă. Noma constituțională nu se extinde, așadar, la uniunile homosexuale și se referă la căsătorie, în sensul ei tradițional.

Petenții Felicetti și Zappa s-au întâlnit în anul 2003 și au format un cuplu stabil. În 2004, domnul Felicetti a decis să-și continue studiile, cu sprijinul financiar al domnului Zappa. La 1 iulie 2005, cei doi parteneri s-au mutat împreună. În 2005 și în 2007 petenții i-au scris Președintelui Republicii o scrisoare în care au subliniat dificultățile pe care le întâmpină cuplurile de homosexuali și au solicitat adoptarea unor norme juridice favorabile uniunilor civile.

Cei doi petenți au susținut că legea italiană nu interzice în mod expres căsătoria între persoane de același sex și, chiar dacă ar fi așa, o astfel de normă ar fi neconstituțională. Coabitarea efectivă a petenților a fost înregistrată în anul 2008, iar în 2009 cei doi s-au desemnat reciproc persoane de sprijin, în eventualitatea survenirii unei incapacități. La 19 februarie 2011, ei au solicitat emiterea unui certificat de căsătorie, însă cererea lor a fost respinsă pe temeiul normelor și al jurisprudenței în materie. Petenții au considerat că decizia Curții Constituționale, menționată mai sus, ar face inefective orice proceduri judiciare demarate împotriva acestui răspuns.

Petenții Perelli Cippo și Zacheo s-au întâlnit în anul 2002, s-au mutat împreună în același an și formează un cuplu stabil. În 2006 ei și-au deschis un cont bancar comun, iar în 2007 autoritățile au înregistrat coabitarea lor efectivă. La 3 noiembrie 2009, cei doi au solicitat emiterea unui certificat de căsătorie, însă cererea lor a fost respinsă, pe temeiul normelor și al jurisprudenței în materie. Petenții au atacat răspunsul autorităților la Tribunalul din Milano, însă cererea lor a fost respinsă din nou, la 9 iunie 2010, pe motiv că Oficiul de Stare Civilă poate refuza o cerere privind emiterea unui certificat de căsătorie între persoane de același sex, în conformitate cu decizia Curții Constituționale nr. 138 din 15 aprilie 2010. Petenții nu au atacat această sentință, deoarece au considerat că, raportat la decizia Curții Constituționale, orice proceduri judiciare ulterioare ar fi inefective.

În cauză s-au invocat dispoziții ale Constituției italiene și ale Codului civil italian, jurisprudență internă referitoare la cuplurile alcătuite din persoane de același sex, reglementări și practici privind acordurile de coabitare și uniunile civile, norme privind remediile interne aflate la dispoziția justițiabililor. De asemenea, s-au prezentat elemente comparative privind normele și practica în materie, la nivel european, documente relevante ale Consiliului Europei, norme ale Uniunii Europene, precum și jurisprudență relevantă din Statele Unite ale Americii.

În anul 2011, petenții s-au adresat Curții Europene a Drepturilor Omului și au invocat faptul că absența oricăror mijloace juridice de a-și proteja relația, prin asumarea unei uniuni civile în Italia, violează drepturile lor protejate de art. 8 din Convenție, potrivit căruia:

1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.

Curtea a constatat că plângerea nu este în mod manifest nefondată, în sensul art. 35 §3 din Convenție, și că nu există niciun alt temei care să o facă inadmisibilă. Prin urmare, ea *trebuie declarată admisibilă*.

Susținerile părților

Cererea nr. 18766/11

Petenții au invocat faptul că numeroase state (cele mai recente fiind Gibraltar, Malta și Croația) au legiferat în favoarea instituirii unui regim juridic pentru cuplurile alcătuite din persoane de același sex și nu există niciun motiv pentru care Italia să nu facă același lucru. Însăși Curtea Constituțională a considerat că statul are obligația de a introduce în sistemul juridic o anumită formă de uniune civilă pentru cuplurile alcătuite din persoane de același sex. Ei s-au referit la jurisprudența Curții, conform căreia atunci când este vorba de un aspect particular al existenței sau al identității unei persoane sau de o chestiune intimă de viață privată, marja de apreciere permisă statului este una îngustă¹.

Petenții au subliniat că Guvernul nu a oferit nicio justificare pentru omisiunea de a legifera în acest sens. Dimpotrivă, Guvernul a încercat să convingă Curtea că uniunile alcătuite din persoane de același sex sunt deja protejate, în ciuda absenței unui cadru legal specific. Or, acest argument este, în sine, contradictoriu, deoarece dacă Guvernul a admis necesitatea de a proteja astfel de cupluri, nu există un alt mod de a face acest lucru decât prin crearea unui regim juridic stabil, cum ar fi căsătoria sau o instituție similară de parteneriat înregistrat.

Petenții au considerat că recunoașterea, din punct de vedere juridic, a vieții de familie a unei persoane este esențială pentru demnitatea acesteia. Or, dreptul pozitiv nu oferă o asemenea protecție juridică, iar cuplurile alcătuite din persoane de același sex se află într-o stare de incertitudine, care le supune discreției judiciare. În ciuda faptului că Italia a transpus Directiva UE 78/2000, cuplurilor de homosexuali a continuat să le fie refuzate anumite beneficii și nu au fost considerate egale cuplurilor heterosexuale.

Petenții au considerat că Guvernul a indus în eroare Curtea printr-o interpretare eronată a deciziei municipalității Milano, referitoare la înregistrarea cuplurilor de homosexuali, deoarece această formalitate nu conferă un statut civil, ci are doar o relevanță statistică. Ea poate face dovada coabitării, dar nu produce efecte față de terți și nu are nicio relevanță în chestiuni precum succesiunea, adopția, drepturile părintești sau dreptul de a înființa o afacere de familie (*impresa familiare*). La fel, hotărârea Tribunalului din Grosseto referitoare la înregistrarea căsătoriei unui cuplu de homosexuali a fost o hotărâre singulară și, la data sesizării Curții Europene, se afla pe rol un apel, inițiat de Guvern. Petenții au mai subliniat că mențiunile Curții de Casație, din hotărârea nr. 4184/12, potrivit cărora căsătoriile între persoanele de

¹ *Söderman c. Suedia* [MC], nr. 5786/08, §79, CEDO 2013.

același sex nu mai sunt contrare ordinii publice italiene, reprezintă un *obiter dictum*, nu au forță obligatorie, iar administrația nu a ținut cont de ele. Or, Curtea de Casație a tranșat în mod clar această problemă și a consacrat faptul că o astfel de căsătorie este posibilă.

Cererea nr. 36030/11

Petenții au susținut că, având în vedere tendința pozitivă existentă în Europa, Curtea ar trebui să impună de-acum statelor obligația pozitivă de a asigura accesul cuplurilor alcătuite din persoane de același sex la un regim juridic similar căsătoriei. Aceasta cu atât mai mult cu cât Curtea Constituțională a confirmat necesitatea unei recunoașteri juridice a cuplurilor homosexuale; totuși, legislatorul nu a intervenit în acest sens.

Petenții au precizat că Guvernul nu a arătat felul în care recunoașterea cuplurilor de homosexuali ar afecta negativ „tradițiile de familie” actuale. Nici nu a arătat motivul pentru care prevenirea oricăror consecințe negative nu ar putea fi realizată prin mijloace mai puțin restrictive. Potrivit petenților, constatarea unei violări în prezenta cauză ar obliga Italia să adopte măsuri legislative în acest sens, lăsându-i statului libertatea de a croi un cadru legal adecvat. Prin urmare, marja de apreciere, care este deosebit de restrânsă raportat la opțiunea negării totale a recunoașterii juridice a cuplurilor alcătuite din persoane de același sex, subzistă totuși în ceea ce privește forma și conținutul unei asemenea recunoașteri. În opinia petenților, această cauză nu implică probleme morale sau etice de o sensibilitate acută (cum ar fi problema avortului) și nici evaluarea drepturilor altora, de pildă a copiilor (în cazul adopției de către cupluri de homosexuali); prezenta cauză se referă doar la drepturile și îndatoririle reciproce ale partenerilor (indiferent de recunoașterea unor drepturi precum drepturile părintești, adopția sau accesul la procreare asistată medical).

Petenții au amintit că în cauza *Schalk și Kopf*, una dintre Camerele Curții a precizat că statele se bucură de o marjă de apreciere în ceea ce privește momentul unei asemenea recunoașteri și că, la acea dată, nu exista încă o majoritate de state care să asigure o astfel de recunoaștere. Totuși, până în iunie 2014, 22 din 47 de state au recunoscut juridic o formă oarecare de uniune între persoane de același sex. Printre acestea se numără toate statele Consiliului Europei, cu excepția Italiei, precum și state care împărtășesc, la fel ca Italia, un atașament puternic față de religia catolică (cum ar fi Irlanda și Malta). Mai mult, în urma hotărârii din cauza *Vallianatos*, Grecia avea și ea obligația de a introduce în sistemul juridic o asemenea recunoaștere.

Petenții au susținut că instanța europeană nu poate fi redusă la statutul unui simplu „contabil” al opiniilor interne majoritare. Dimpotrivă, ea trebuie să fie gardianul Convenției și al principalelor sale valori, care includ protecția minorităților². Prejudecățile împotriva homosexualilor subzistă încă în Europa și sunt mai puternice în anumite state unde există convingeri tradiționale, dacă nu chiar arhaice, și unde practicile și idealurile democratice s-au impus relativ recent. Probele empirice prezentate Curții au indicat că absența recunoașterii, într-un anumit stat, a cuplurilor alcătuite din persoane de același sex, corespunde unui nivel mai scăzut de acceptare socială a homosexualității. De aceea, prin simpla expediere a opțiunilor normative către autoritățile naționale, Curtea nu ar face decât să ignore faptul că anumite opțiuni interne au la bază, în realitate, o atitudine majoritară discriminatorie la adresa

² Ei s-au referit, în acest sens, la cauzele *L. și V. c. Austria*, nr. 39392/98 și 39829/98, § 52, CEDO 2003-I, și *Smith și Grady c. Regatul Unit*, nr. 33985/96 și 33986/96, § 97, CEDO 1999-VI.

homosexualilor, mai curând decât un proces democratic autentic, ghidat de evaluarea a ceea ce este strict necesar într-o societate democratică.

În opinia petenților, chiar acceptând o anumită marjă de apreciere, Guvernul reclamat nu se putea întemeia pe ea, de vreme ce instanțele interne au confirmat, pe baza normelor constituționale, existența unei obligații juridice a statului de a recunoaște uniunile formate din persoane de același sex. Potrivit jurisprudenței Curții, odată ce un stat a creat un drept în sistemul intern, el este obligat să asigure protecția lui efectivă și nondiscriminatorie³. Petenții au subliniat că hotărârea nr. 138/10 a Curții Constituționale a confirmat existența unui drept constituțional fundamental al partenerilor de același sex de a obține recunoașterea juridică a legăturii lor și, în acest sens, a confirmat totodată existența unei obligații constituționale a legislativului de a adopta o reglementare generală adecvată cu privire la recunoașterea cuplurilor stabile de homosexuali, cu drepturile și îndatoririle reciproce corelative.

Faptul că legătura lor nu este recunoscută juridic a afectat negativ petenții din foarte multe puncte de vedere. Cu toate că legea acordă unele drepturi limitate și specifice cuplurilor necăsătorite (heterosexuale sau de același sex), aceste drepturi nu depind de un statut juridic, ci de o stare de fapt, coabitarea *more uxorio*. În plus, partenerilor *de facto* nu le-au fost acordate decât un număr restrâns de drepturi și, în cele mai multe cazuri, acestea nu erau protejate juridic.

Petenții au precizat că un anumit grad de protecție poate fi obținut prin intermediul acordurilor private, însă acestea au o relevanță limitată și, în plus, pretind timp și bani. În afară de problemele juridice și practice pe care le provoacă, absența recunoașterii juridice a cuplurilor stabile de homosexuali împiedică petenții să aibă acces la o ceremonie publică prin care să-și asume, în mod solemn, îndatoririle reciproce specifice. În opinia lor, astfel de ceremonii conferă legitimitate și acceptare socială și, în special în cazul homosexualilor, ele demonstrează și dreptul lor de a trăi în mod liber, atât în public, cât și în privat. Absența unei astfel de recunoașteri le-a creat sentimentul apartenenței la o categorie inferioară de persoane, în ciuda faptului că nevoile lor de ordin sentimental sunt aceleași.

Guvernul, întemeindu-se exclusiv pe marja de apreciere, nu a oferit nicio motivare, cu atât mai puțin una temeinică, raportat la această situație. În opinia petenților, acest lucru este suficient pentru a justifica constatarea unei violări a Convenției.

Guvernul reclamat

Potrivit Guvernului, Curtea a confirmat dreptul protejat de Convenție al cuplurilor alcătuite din persoane de același sex de a le fi recunoscută juridic această relație, însă a considerat că prevederile relevante ale Convenției (art. 8, 12 și 14) nu creează o obligație juridică în sarcina statelor contractante, întrucât acestea se bucură de o marjă mai largă de apreciere atunci când este vorba de adoptarea unor modificări legislative care pot întâlni un „bun simț” social modificat. Și, într-adevăr, din această perspectivă, statul austriac nu a fost considerat responsabil pentru violarea Convenției în cauza *Schalk și Kopf*, cu toate că nu avea o legislație referitoare la căsătorie sau la alte forme de recunoaștere a uniunilor dintre homosexuali. În opinia Guvernului, la fel ca în cauza *Gas și Dubois c. Franța*⁴, Curtea a admis faptul că statul nu avea obligația să reglementeze căsătoria între persoane de același sex, astfel încât el nu poate fi obligat să reglementeze nici uniunile civile între persoane de același sex.

³ Petenții s-au referit, în acest sens, la cauzele *A, B și C c. Irlanda* [MC], nr. 25579/05, § 249, CEDO 2010.

⁴ Cererea nr. 25951/07, CEDO 2012.

Referitor la principiile formulate de Curte, Guvernul a precizat că sensibilitățile culturale și sociale privind chestiunea recunoașterii juridice a cuplurilor de homosexuali i-au permis fiecărui stat contractant o largă marjă de apreciere cu privire la alegerea momentului și a modalității de reglementare a unui cadru juridic specific. Această chestiune trebuie lăsată așadar pe seama fiecărui stat în parte (în speță, a Italiei), care este singurul în măsură să cunoască „bunul simț” al propriei comunități, în special în ceea ce privește o chestiune delicată care afectează sensibilitatea persoanelor și identitatea lor culturală.

În opinia Guvernului, Curtea nu are autoritatea de a impune o asemenea obligație. O astfel de obligație nu poate fi impusă nici de alte state care, între timp, au adoptat o normă ca efect al unui proces intern de maturizare socială. Guvernul a precizat că, la data prezentării observațiilor sale scrise în prezenta cauză, mai puțin de jumătate dintre statele contractante europene aveau norme interne care să ofere protecție juridică pentru cuplurile necăsătorite, inclusiv homosexualilor, și multe dintre cele care au astfel de norme le-au adoptat recent (de pildă, Austria în 2010, Irlanda în 2011 și Finlanda în 2012). Faptul că, în urma unei evoluții graduale, un stat se află într-o poziție izolată în ceea ce privește un anumit aspect al legislației sale nu înseamnă neapărat că acel aspect contravine Convenției. Prin urmare, niciun articol al Convenției nu creează obligația pozitivă a statului de a legifera în chestiunea cuplurilor de homosexuali. Doar statul este cel care poate decide să interzică sau să permită uniunile civile ale persoanelor de același sex, iar în prezent nu există o tendință în acest sens.

Revenind la situația Italiei, Guvernul a făcut trimitere la hotărârea nr. 138/10 a Curții Constituționale, în care instanța a admis că este important ca persoanele homosexuale care formează un cuplu stabil să beneficieze de o recunoaștere juridică a relației lor, însă a lăsat la latitudinea Parlamentului să identifice momentul, metodele și limitele unui astfel de cadru normativ. Astfel, contrar susținerilor petenților, nu exista o obligație imediată de legiferare, iar Curtea Constituțională nu a consacrat o astfel de obligație constituțională.

Guvernul a mai susținut că statul italian s-a implicat în crearea unui statut juridic pentru uniunile civile alcătuite din persoane de același sex încă din anul 1986, prin intermediul unor dezbateri intense și al unor numeroase legi privind recunoașterea uniunilor civile (inclusiv în cazul cuplurilor alcătuite din persoane de același sex). Astfel, Italia nu poate fi acuzată că nu a legiferat în această chestiune. Intensa activitate legislativă din ultimii treizeci de ani demonstrează intenția statului italian de a găsi o soluție care să fie acceptată social și, în același timp, să corespundă nevoii de protecție a unui procent din comunitate. Guvernul a mai arătat însă că, în ciuda atenției acordate acestei chestiuni de diferite grupări politice, este dificil de atins un echilibru între diferitele opinii legate de o problemă socială atât de sensibilă. Alegerile delicate pe care le implică politica socială și legislativă trebuie să se bucure de acordul unanim al diverselor curente de gândire și simțire dintr-o societate care este impregnată de valori religioase. Prin urmare, statul italian nu poate fi considerat responsabil pentru traiectoria sinuoasă pe care o are recunoașterea uniunilor între persoane de același sex.

Guvernul a susținut că a demonstrat, cu toate acestea, în numeroase moduri, faptul că a recunoscut juridic existența și relevanța uniunilor homosexuale și că le-a oferit forme concrete și specifice de protecție, prin mijloace juridice și non-juridice. Jurisprudența internă a recunoscut, de cele mai multe ori, că uniunile homosexuale reprezintă o realitate de importanță juridică și socială. Într-adevăr, instanțele supreme italiene au admis că, în anumite circumstanțe specifice, cuplurile alcătuite din persoane de același sex pot avea aceleași drepturi ca și cuplurile heterosexuale căsătorite.

Guvernul a subliniat că protecția cuplurilor alcătuite din persoane de același sex nu se limitează la recunoașterea uniunii și a legăturii de familie în sine, ci acoperă aspecte concrete ale vieții obișnuite, așa cum demonstrează numeroase hotărâri judecătorești pronunțate de instanțe de drept comun. În plus, cuplurile alcătuite din persoane de același sex pot încheia acorduri de coabitare, care permit reglementarea unor diverse aspecte legate de dreptul de proprietate. De asemenea, Guvernul a precizat că, începând din anul 1933, tot mai multe municipalități au instituit un Registru al Uniunilor Civile, care permite cuplurilor de homosexuali să se înregistreze pentru a beneficia de recunoașterea lor ca familie. În ceea ce privește conținutul și efectele acestei forme de protecție, Guvernul a făcut trimitere, exemplificativ, la regulamentul din Milano privind înregistrarea uniunilor civile. La cererea persoanelor interesate, Consiliul Local emite un certificat de uniune civilă, care are la bază o legătură afectivă și de sprijin reciproc, moral și material.

În esență, Guvernul a negat categoric faptul că absența reglementărilor invocate de petenți ar urmări protejarea familiei tradiționale sau moravurile societății.

În fine, Guvernul a deosebit prezenta cauză de *Vallianatos* și a susținut că nu este încă posibil să se afirme că există un punct de vedere european comun în această chestiune și că în cele mai multe state lipsește, de fapt, acest tip de cadru legislativ.

În proces au formulat puncte de vedere favorabile petenților și următorii terți intervenienți: profesorul Robert Wintemute, în numele organizațiilor non-guvernamentale FIDH (Fédération Internationale des ligues de Droit de l'Homme), Centrul AIRE (Advice on Individual Rights in Europe), ILGA-Europa (European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association), ECSOL (European Commission on Sexual Orientation Law), UFTDU (Unione forense per la tutela dei diritti umani) și LIDU (Lega Italiana dei Diritti dell'Uomo); Asociația Radicală Anumite Drepturi (Associazione Radicale Certi Diritti – ARCD); Centrul European pentru Drept și Justiție (European Centre for Law and Justice – ECLJ).

Aprecierea Curtii

Principii generale

Art. 8 din Convenție urmărește, în esență, protejarea împotriva ingerinței arbitrare, din partea autorităților publice, în viața privată și de familie a unei persoane; el poate să impună însă statului și anumite obligații pozitive, pentru a asigura respectarea efectivă a drepturilor protejate de art. 8⁵. Aceste obligații pot include adoptarea unor măsuri destinate să asigure respectarea vieții private și de familie chiar și în sfera relațiilor dintre indivizi⁶.

Principiile care se aplică pentru evaluarea obligațiilor pozitive și negative ale statului, în temeiul Convenției, sunt similare. În acest sens, trebuie să se țină cont de necesitatea atingerii unui just echilibru între interesele concurente ale individului și ale comunității, ca întreg⁷.

⁵ A se vedea, *inter alia*, *X și Y c. Țările de Jos*, 26 martie 1985, § 23, Seria A, nr. 91; *Maumousseau și Washington c. Franța*, nr. 39388/05, § 83, 6 decembrie 2007; *Söderman c. Suedia* [MC], nr. 5786/08, § 78, CEDO 2013; și *Hämäläinen c. Finlanda* [MC], nr. 37359/09, § 62, CEDO 2014.

⁶ A se vedea, *inter alia*, *S.H. et Alii c. Austria* [MC], nr. 57813/00, § 87, CEDO 2011, și *Söderman*, *cit. supra*, § 78.

⁷ A se vedea *Gaskin c. Regatul Unit*, 7 iulie 1989, § 42, Seria A, nr. 160, și *Roche c. Regatul Unit* [MC], nr. 32555/96, § 157, CEDO 2005-X.

Noțiunea de „respect” nu este clar definită, mai ales în ceea ce privește obligațiile pozitive: având în vedere diversitatea practicilor urmate și a situațiilor create în statele contractante, exigențele care însoțesc această noțiune variază considerabil, de la caz la caz⁸. Totuși, anumiți factori au fost considerați relevanți pentru determinarea conținutului acestor obligații pozitive ale statelor⁹. În prezenta cauză, este semnificativ impactul pe care l-a avut asupra petenților discordanța dintre realitatea socială și drept, deoarece coerența practicilor administrative și juridice în interiorul sistemului intern este considerată un factor important, raportat la prevederile art. 8¹⁰. Alți factori relevanți vizează impactul obligației pozitive asupra statului. În acest sens, este important de știut, pe de o parte, dacă obligația respectivă este îngustă și precisă sau, dimpotrivă, largă și nedeterminată¹¹ și, pe de altă parte, cuantumul sarcinii impuse statului¹².

Statele se bucură de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește implementarea obligațiilor pozitive pe care le implică respectarea art. 8 din Convenție. Pentru a stabili care sunt limitele acestei marje de apreciere, trebuie luați în considerare mai mulți factori. Referitor la „viața privată”, Curtea a apreciat că marja acordată statului este mai îngustă atunci când miza constă într-un aspect foarte important al existenței ori al identității unei persoane¹³. Atunci când nu există un consens între statele Consiliului Europei cu privire la importanța interesului aflat în joc sau cu privire la mijloacele optime de a-l proteja, în special atunci când situația implică probleme morale sau etice delicate, marja de apreciere a statului va fi mai largă¹⁴. De obicei, marja de apreciere va fi largă și atunci când statului i se cere să atingă un just echilibru între interese sau drepturi concurente, publice sau private¹⁵.

Jurisprudență recentă și scopul prezentei cauze

Curtea a mai fost sesizată anterior cu plângeri referitoare la absența unei recunoașteri juridice a cuplurilor stabile (uniuni/parteneriate) alcătuite din persoane de același sex. În cea mai recentă cauză, *Schalk și Kopf c. Austria*, petenții au obținut posibilitatea de a intra într-o formă înregistrată de parteneriat, până la data pronunțării hotărârii. Prin urmare, Curții nu i-a mai rămas decât să stabilească dacă statul reclamat ar fi trebuit să ofere petenților modalități alternative de recunoaștere a parteneriatului lor, mai devreme decât a făcut-o (adică înainte de 1 ianuarie 2010). Având în vedere extinderea atitudinii pozitive, în acest sens, între statele Consiliului Europei, dar și faptul că nu exista încă o majoritate de state care să recunoască, din punct de vedere juridic, parteneriatele între persoane de același sex, Curtea a considerat că acest domeniu este unul al drepturilor incipiente și evolutive, lipsite de un consens consolidat,

⁸ A se vedea *Christine Goodwin c. Regatul Unit* [MC], nr. 28957/95, § 72, CEDO 2002-VI.

⁹ A se vedea *Hämäläinen*, cit. supra, § 66.

¹⁰ A se vedea, *mutatis mutandis*, *Christine Goodwin*, cit. supra, §§ 77-78; *I. c. Regatul Unit* [MC], nr. 25680/94, § 58, 11 iulie 2002; *Hämäläinen*, cit. supra, § 66.

¹¹ A se vedea *Botta c. Italia*, 24 februarie 1998, § 35, *Reports* 1998-I.

¹² A se vedea *Christine Goodwin*, cit. supra, §§86-88.

¹³ A se vedea, de exemplu, *X și Y*, cit. supra, §§24 și 27; *Christine Goodwin*, cit. supra, § 90; a se vedea și *Pretty c. Regatul Unit*, nr. 2346/02, §71, CEDO 2002-III.

¹⁴ A se vedea *X, Y și Z c. Regatul Unit*, 22 aprilie 1997, §44, *Reports* 1997-II; *Fretté c. Franța*, nr. 36515/97, §41, CEDO 2002-I; *Christine Goodwin*, cit. supra, §85.

¹⁵ A se vedea *Fretté*, cit. supra, §42; *Odièvre c. Franța* [MC], nr. 42326/98, §§44-49, CEDO 2003-III; *Evans c. Regatul Unit* [MC], nr. 6339/05, §77, CEDO 2007-I; *Dickson c. Regatul Unit* [MC], nr. 44362/04, §78, CEDO 2007-V; și *S.H. et Alii*, cit. supra, §94.

unde statele se bucură de o marjă de apreciere cu privire la momentul introducerii unor schimbări legislative. De aceea, chiar dacă nu se afla în avangardă, legislatorului austriac nu i se putea reproșa faptul că nu a adoptat Legea parteneriatului înregistrat mai devreme de anul 2010. În acea cauză, Curtea a stabilit că art. 14, coroborat cu art. 8 din Convenție, nu impune statelor contractante obligația de a le asigura cuplurilor alcătuite din persoane de același sex accesul la căsătorie.

În prezenta cauză, petenții nu au nici acum posibilitatea de a intra într-o uniune civilă sau într-un parteneriat înregistrat în Italia. Prin urmare, Curtea trebuie să stabilească dacă la data analizării acestei cauze, adică în 2015, Italia și-a nesocotit obligația pozitivă de a asigura respectul vieții private și de familie a petenților, în special prin crearea unui cadru juridic care să le permită recunoașterea și protejarea relației lor.

Aplicarea principiilor generale în prezenta cauză

Curtea reamintește că a statuat deja anterior faptul că persoanele de același sex pot forma parteneriate stabile, la fel ca persoanele de sex diferit, și că ele se află într-o situație similară cuplurilor alcătuite din persoane de sex diferit, în ceea ce privește nevoia de recunoaștere și de protecție juridică a relației lor¹⁶.

Această necesitate, precum și voința de a-i veni în întâmpinare, a fost exprimată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, care a recomandat Comitetului de Miniștri să solicite statelor, încă de acum cincizeci de ani, „adoptarea legislației parteneriatelor înregistrate”. Mai recent, Comitetul de Miniștri (în Recomandarea CM/Rec(2010)5), a invitat statele membre în care legislația internă nu recunoaște sau nu conferă drepturi sau obligații parteneriatelor înregistrate dintre persoane de același sex să evalueze posibilitatea de a oferi cuplurilor alcătuite din persoane de același sex mijloace juridice sau de altă natură pentru rezolvarea problemelor practice legate de realitatea socială în care trăiesc.

Curtea reține că petenții din prezenta cauză nu se pot căsători și nu au avut acces la un cadru juridic specific (cum ar fi cel al uniunilor civile sau al parteneriatelor înregistrate) care să le permită recunoașterea statutului lor și care să le asigure anumite drepturi specifice unui cuplu aflat într-o relație stabilă și serioasă.

Curtea reține situația petenților, raportat la sistemul juridic intern italian. În ceea ce privește înregistrarea parteneriatului homosexual al petenților în „registrele locale de uniuni civile”, Curtea precizează că, acolo unde este posibil (adică în mai puțin de 2% dintre districtele existente), această procedură nu are decât o valoare simbolică și este relevantă doar din punct de vedere statistic; ea nu conferă petenților nici un statut civil oficial și nici un drept cuplurilor alcătuite din persoane de același sex. Mai mult chiar, ea este lipsită de orice forță probatorie în fața instanțelor interne.

Statutul actual al petenților, în contextul juridic intern, nu poate fi considerat decât o uniune *de facto*, susceptibilă să fie reglementată prin anumite contracte private, cu scopuri restrânse. În ceea ce privește acordurile de coabitare, Curtea precizează că asemenea acorduri creează posibilitatea unor reglementări interne cu privire la coabitare, dar nu răspund unor necesități de bază, care sunt esențiale pentru reglementarea relațiilor dintre membrii unui cuplu, cum ar fi, *inter alia*, drepturile și obligațiile lor reciproce, inclusiv obligația de susținere morală și materială, obligațiile de întreținere și drepturile succesoriale. Scopul unor asemenea

¹⁶ A se vedea *Schalk și Kopf*, §99; *Vallianatos*, §§78 și 81, *cit. supra*.

contracte nu este acela de a recunoaște și de a proteja cuplul, iar acest lucru rezultă în mod evident din faptul că ele sunt accesibile oricăror persoane care coabitează, indiferent dacă sunt sau nu un cuplu serios și stabil. În plus, astfel de contracte pretind coabitarea; totuși, Curtea a admis deja că existența unui parteneriat stabil este independent de coabitare. Într-adevăr, în lumea globalizată de azi, cuplurile căsătorite sau aflate într-un parteneriat înregistrat trăiesc la distanță pentru anumite perioade de timp, uneori având chiar reședința în țări diferite, din rațiuni profesionale sau din alte motive. Curtea consideră că acest fapt, în sine, nu influențează existența unei relații serioase și stabile sau necesitatea ca aceasta să fie protejată. Rezultă că, în afară de faptul că acordurile de coabitare nici măcar nu erau accesibile petenților înainte de decembrie 2013, nu se poate considera că astfel de acorduri oferă recunoaștere sau o protecție adecvată parteneriatelor petenților.

În plus, nu s-a demonstrat că instanțele interne emit vreun document de recunoaștere formală, iar Guvernul nu a explicat care ar fi fost implicațiile unui astfel de înscris. În timp ce instanțele interne au susținut în mod repetat necesitatea de a asigura protecția uniunilor alcătuite din persoane de același sex și de a evita tratamentul discriminatoriu, în prezent, pentru a obține o asemenea protecție, petenții, la fel ca alte persoane aflate în aceeași situație, trebuie să formuleze numeroase cereri de competența instanțelor interne și, probabil, chiar a Curții Constituționale, unde justițiabilii nu au acces direct. Din jurisprudența Curții rezultă că, în vreme ce recunoașterea anumitor drepturi a fost puternic susținută, alte chestiuni legate de parteneriatele între persoane de același sex rămân incerte, de vreme ce instanțele se pronunță diferențiat, de la caz la caz.

Legea conține prevederi explicite referitoare la recunoașterea unui parteneriat alcătuit din persoane de același sex doar în câteva situații limitative. Prin urmare, chiar și cele mai firești „nevoi” care apar în cazul unui cuplu alcătuit din persoane de același sex trebuie să fie abordate judiciar, cu rezultate nesigure. În opinia Curții, necesitatea de a sesiza în mod repetat instanțele interne pentru a solicita tratament egal cu privire la fiecare dintre aspectele multiple care privesc drepturile și obligațiile dintre parteneri, în special într-un sistem judiciar supraîncărcat, cum este cel italian, echivalează deja cu un obstacol, deloc insignifiant, în eforturile petenților de a-și asigura respectul vieții lor private și de familie. Această situație este agravată și de incertitudinea privind rezultatul demersurilor judiciare.

Din cele precizate mai sus rezultă că protecția actuală nu este doar lipsită de conținut, în sensul că nu reușește să asigure nevoile de bază ale unui cuplu aflat într-o relație stabilă și serioasă, ci, în plus, această protecție nu este nici constantă, în sensul că depinde de coabitare și de atitudinea judiciară (sau, uneori, administrativă), în contextul unui sistem în care precedentul judiciar nu este izvor de drept. În acest sens, Curtea reamintește importanța pe care o are coerența practicilor administrative și judiciare în cadrul sistemului intern, pentru evaluarea respectării art. 8 din Convenție.

În legătură cu principiile generale menționate mai sus, Curtea observă că examinarea contextului intern indică existența unui conflict între realitatea socială a petenților, care își trăiesc relația în cea mai mare parte în mod deschis, public, în Italia, și drept, care nu le oferă nicio recunoaștere oficială pe teritoriul statului. În opinia Curții, obligația de a oferi recunoaștere și protecție uniunilor alcătuite din persoane de același sex și de a permite astfel normelor juridice să reflecte realitatea efectivă, nu ar crea vreo povară specială statului italian, fie ea legislativă, administrativă sau de altă natură. În plus, o asemenea legislație ar servi unei nevoi

sociale importante, de vreme ce statisticile interne oficiale indică existența unui număr de aproximativ un milion de homosexuali (sau bisexuali) doar în Italia centrală.

Având în vedere considerentele de mai sus, Curtea consideră că, în absența căsătoriei, cuplurile alcătuite din persoane de același sex au un interes special să obțină posibilitatea de a intra într-o formă de uniune civilă sau de parteneriat înregistrat, întrucât acesta ar fi modul cel mai potrivit de a li se recunoaște juridic relația și de a beneficia de o protecție adecvată. În plus, Curtea a statuat deja că astfel de parteneriate civile au o valoare intrinsecă pentru persoanele aflate în situația petenților, indiferent de efectele juridice pe care le-ar crea. În plus, o astfel de recunoaștere ar adăuga și un sentiment de legitimitate pentru cuplurile alcătuite din persoane de același sex.

Curtea reamintește că atunci când se evaluează obligațiile pozitive ale unui stat trebuie să se țină cont de justul echilibru dintre interesele concurente ale individului și ale comunității, ca întreg. Prin urmare, după identificarea intereselor individuale aflate în joc, Curtea trebuie să le raporteze la interesele comunității, ca întreg.

În acest sens, Curtea reține că Guvernul reclamat nu a precizat în mod explicit care sunt, în opinia lui, interesele comunității ca întreg. Cu toate acestea, Guvernul a considerat că este nevoie de timp pentru a se ajunge la formarea graduală a unui punct de vedere al comunității naționale, în sensul recunoașterii acestei noi forme de familie. Guvernul s-a referit și la diversele sensibilități privind un subiect atât de delicat și profund din punct de vedere social, precum și la nevoia de a căuta un consens al diferitelor curente de gândire prezente în societate, multe de inspirație religioasă. În același timp, Guvernul a negat categoric că absența unui cadru legal specific care să ofere recunoașterea și protecția cuplurilor alcătuite din persoane de același sex ar exprima vreo încercare de a proteja conceptul tradițional de familie. În schimb, Guvernul s-a întemeiat pe argumentul marjei de apreciere în ceea ce privește alegerea momentului și a conținutului unui cadru legal specific, considerând că statul se află într-o poziție optimă pentru a evalua sentimentele propriei comunități naționale.

În ceea ce privește întinderea marjei de apreciere, Curtea reține că aceasta depinde de diverși factori. Chiar dacă obiectul acestei cauze ar putea fi conex unor chestiuni morale sau etice care permit o marjă de apreciere mai largă, în condițiile absenței unui consens printre statele membre, Curtea reține, totuși, că această cauză nu vizează anumite drepturi specifice, „suplimentare” (față de cele fundamentale), care ar putea să rezulte dintr-o uniune între persoane de același sex și care ar putea fi subiectul unei controverse aprinse, datorită caracterului lor sensibil. În acest sens, Curtea a statuat deja că statele se bucură de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește statutul efectiv atribuit prin mijloace alternative de recunoaștere, precum și drepturile și obligațiile conferite de o asemenea uniune sau parteneriat înregistrat. Într-adevăr, prezenta cauză vizează doar nevoia generală a unei recunoașteri juridice și a unei protecții de bază, elementare, a partenerilor homosexuali. Curtea consideră că aceste aspecte sunt fațete ale existenței și ale identității unei persoane, cărora trebuie să li se aplice marja relevantă de apreciere.

Pentru aprecierea Curții este relevantă și tendința spre recunoașterea cuplurilor alcătuite din persoane de același sex, tendință care s-a extins rapid în Europa, după hotărârea din cauza *Schalk și Kopf*. Până în prezent, o majoritate fragilă de state ale Consiliului Europei (24 din 47) au legiferat deja în favoarea unei astfel de recunoașteri și a protecției corelative. Aceeași dezvoltare rapidă poate fi identificată global, în special pe continentul american și în Australia.

Informațiile disponibile indică așadar o tendință internațională continuă înspre recunoaștere, căreia Curtea nu poate să nu-i acorde o oarecare importanță¹⁷.

Revenind la situația din Italia, Curtea observă că în timp ce Guvernul se află, de obicei, într-o postură care-i permite o mai bună evaluare a intereselor comunității, totuși, în prezenta cauză, legislatorul italian nu pare să fi acordat o importanță deosebită indicatorilor din plan național, inclusiv populației Italiei, în general, sau opiniei autorităților judiciare superioare ale Italiei.

Curtea reține că, în Italia, cele mai înalte autorități judiciare, inclusiv Curtea Constituțională și Curtea de Casație, au acordat o mare atenție necesității de a recunoaște și de a proteja astfel de relații. O semnificație deosebită are, în acest sens, hotărârea Curții Constituționale nr. 138/10, ale cărei constatări au fost reiterate ulterior în numeroase hotărâri subsecvente. În astfel de cazuri, Curtea Constituțională a solicitat în mod repetat recunoașterea drepturilor și a îndatoririlor relevante pentru parteneriatele homosexuale, însă acest lucru nu putea fi realizat decât în temeiul unor acte normative a căror adoptare este de competența Parlamentului.

O asemenea atitudine reflectă sentimentele majorității populației italiene, așa cum rezultă din sondajele oficiale. Statisticile prezentate indică faptul că, în rândul populației italiene, există o acceptare socială a cuplurilor de homosexuali și o susținere a ideii de recunoaștere și de protecție a drepturilor acestora. Într-adevăr, în observațiile sale din fața Curții, același Guvern italian nu a negat necesitatea unei asemenea protecții, care nu se limitează la o simplă recunoaștere.

Totuși, în ciuda unor încercări reluate de-a lungul anilor, legislatorul italian nu a adoptat legislația așteptată. În acest sens, Curtea reamintește că, deși într-un context diferit, ea a statuat anterior că o încercare deliberată de a preveni implementarea unei hotărâri definitive și executorii, încercare tolerată, dacă nu chiar aprobată de puterea executivă și legislativă a statului, nu poate fi explicată în termenii niciunui interes public legitim sau ale unor interese ale comunității ca întreg. Dimpotrivă, o asemenea situație este în măsură să submineze credibilitatea și autoritatea puterii judecătorești și să-i pună în pericol efectivitatea, aspecte care sunt de maximă importanță din punct de vedere al principiilor fundamentale care stau la baza Convenției¹⁸. Deși este conștientă de importanța diferențelor juridice și de fapt dintre *Broniowski* și prezenta cauză, Curtea consideră, totuși, că în prezenta cauză legislatorul a ignorat, fie intenționat, fie din neglijență, solicitările repetate ale celor mai importante instanțe italiene. Chiar Președintele Curții Constituționale, în raportul anual privind activitatea acestei instanțe, a exprimat regrete cu privire la absența unei reacții din partea legislatorului, în urma hotărârii Curții Constituționale din cauza primilor doi petenți. Această omisiune repetată a legislatorului de a ține cont de hotărârile sau de recomandările din hotărâri ale Curții Constituționale, referitoare la compatibilitatea sistemului intern cu Constituția, poate submina responsabilitatea puterii judiciare, iar în prezenta cauză a lăsat persoanele interesate într-o situație de incertitudine juridică, care nu poate fi ignorată.

În concluzie, în absența invocării, de către Guvernul italian, al unui interes prevalent al comunității, care să contrabalanseze interesele esențiale ale petenților, așa cum sunt ele identificate mai sus, și având în vedere concluziile instanțelor interne, Curtea constată că Guvernul italian și-a depășit marja de apreciere și nu a respectat obligația sa pozitivă de a se asigura că

¹⁷ A se vedea, *mutatis mutandis*, *Christine Goodwin*, §85; *Vallianatos*, §91, *cit. supra*.

¹⁸ A se vedea *Broniowski c. Polonia* [MC], nr. 31443/96, §175, CEDO 2004-V.

petenții au la dispoziție un cadru legal specific, care să ofere posibilitatea recunoașterii și să protejeze uniunile alcătuite din persoane de același sex.

Pentru a ajunge la o constatare contrară în această cauză, Curtea ar trebui să ignore circumstanțele, aflate în schimbare, din Italia, și să fie reticentă față de aplicarea Convenției într-o manieră practică și efectivă.

Prin urmare, *art. 8 din Convenție a fost violat.*

Opinia concurentă a Judecătorului Mahoney, la care au achiesat și Judecătorii Tsotsoria și Vehabović

1. Noi, cei trei judecători care subscriem acestei opinii concurente, am votat, împreună cu alți patru colegi, pentru constatarea unei violări a art. 8 din Convenție în această cauză, însă pe baza unei motivări diferite, mai restrânse. Pe scurt, nu credem că este necesar să se afirme că o lectură actuală a art. 8 ar impune Italiei ceea ce colegii noștri consideră a fi o obligație pozitivă de a oferi cuplurilor alcătuite din persoane de același sex, cum este cazul petenților, un cadru juridic specific, în măsură să asigure recunoașterea și protejarea parteneriatului lor. Ceea ce este decisiv pentru noi, în această cauză, ar putea fi rezumat astfel:

- statul italian a ales, prin intermediul celor mai înalte instanțe ale sale, în special Curtea Constituțională, să declare că două persoane de același sex, care trăiesc într-o coabitare stabilă, beneficiază, în temeiul Constituției Italiei, de dreptul fundamental de a le fi recunoscute juridic drepturile și îndatoririle relevante, pe care le implică relația lor;

- această intervenție activă, voluntară, a statului italian în sfera relațiilor personale, aflate sub incidența art. 8, este cea care atrage aplicarea garanției dreptului la respectarea vieții private și de familie, fără să fie necesară invocarea unei obligații convenționale pozitive preexistente;

- exigențele art. 8, raportat la reglementarea exercițiului dreptului la respectarea vieții private și de familie, nu au fost respectate în circumstanțele prezentei cauze, din cauza absenței implementării, în ordinea juridică internă, a deciziei Curții Constituționale care confirma îndreptățirea constituțională a persoanelor aflate în situația petenților de a beneficia de o formă de recunoaștere legală adecvată a uniunilor alcătuite din persoane de același sex.

Această motivare este detaliată mai jos.

2. În hotărârea sa nr. 138 din 15 aprilie 2010, referitoare la excepțiile de neconstituționalitate formulate de primii doi petenți, domnul Oliari și domnul A., Curtea Constituțională a Italiei a decis că, în temeiul art. 2 din Constituție, două persoane de același sex aflate într-un parteneriat stabil beneficiază de dreptul fundamental de a-și exprima în mod liber personalitatea în cuplu și de a obține – în termenul, prin mijloacele și în limitele prevăzute de lege – recunoașterea juridică a drepturilor și a îndatoririlor fundamentale. Această hotărâre reprezintă o afirmare a dreptului petenților la respectarea vieții lor private și de familie, raportat la statutul juridic care ar trebui să fie atribuit relației lor. Dreptul fundamental astfel confirmat, de a obține o recunoaștere juridică a drepturilor și a îndatoririlor reciproce, asociate unui cuplu alcătuit din persoane de același sex, nu derivă dintr-o obligație pozitivă consacrată în Convenție, ci din formularea propriu-zisă a art. 2 din Constituția Italiei.

3. Potrivit normelor constituționale italiene, deși Curtea Constituțională poate constata neconstituționalitatea unei reglementări în vigoare, ea nu poate completa lacunele legislative

chiar dacă, la fel ca în hotărârea nr. 138/2010, ar identifica o astfel de lacună, capabilă să genereze o situație incompatibilă cu Constituția. Astfel, în 2010, în cazul domnilor Oliari și A., rolul de a formula dispoziții legale adecvate nu îi revenea Curții Constituționale, ci Parlamentului italian. Curtea Constituțională nu putea decât să invite legislatorul să ia măsuri în acest sens. Merită citat și raportul președintelui de atunci al Curții Constituționale, adresat, în 2013, celor mai înalte autorități constituționale italiene:

Uneori, este mai dificil dialogul cu interlocutorul natural al Curții [Constituționale]. Așa se întâmplă, mai ales atunci când aceasta solicită legislatorului să modifice o normă juridică apreciată ca fiind contrară Constituției. Astfel de solicitări nu trebuie subestimate. Ele constituie, de fapt, singurul mijloc aflat la dispoziția Curții [Constituționale] de a constrânge organele legislative să elimine orice situație care nu este compatibilă cu Constituția și care, deși identificată de Curtea Constituțională, nu duce la pronunțarea unei neconstituționalități. (...) O solicitare de acest gen, care a rămas ignorată, a fost aceea formulată în hotărârea nr. 138/10, care (...) a atras atenția asupra faptului că un cuplu alcătuit din persoane de același sex are dreptul fundamental de a obține recunoașterea legală a parteneriatului și, implicit, a drepturilor și a îndatoririlor specifice. Curtea Constituțională i-a lăsat Parlamentului sarcina de a oferi o astfel de reglementare, prin mijloacele și în limitele pe care le consideră potrivite.

Pe scurt, așa cum a explicat președintele de atunci al Curții Constituționale:

- Curtea Constituțională a afirmat dreptul fundamental al cuplurilor formate din persoane de același sex de a li se recunoaște juridic legătura afectivă;

- totuși, singurul mijloc aflat la dispoziția Curții Constituționale pentru a „constrânge” organele legislative să elimine lacuna neconstituțională din dreptul italian – în urma căreia cuplurile alcătuite din persoane de același sex li se nega acest drept fundamental garantat la nivel național – a fost acela de a „solicita” sau de adresa o „cerere” Parlamentului, pentru ca acesta din urmă să adopte măsurile legislative necesare.

În cererea lor, petenții au explicat că hotărârea nr. 138/10 a Curții Constituționale a confirmat existența unei îndatoriri de ordin constituțional a legislatorului de a adopta reglementări generale adecvate, în sensul recunoașterii juridice a uniunilor alcătuite din persoane de același sex, și a drepturilor și a îndatoririlor specifice, ale partenerilor.

4. Deși au trecut cinci ani de la hotărârea Curții Constituționale, legislația adecvată nu a fost adoptată de Parlamentul italian. Petenții se află astfel în poziția dezavantajoasă de a li se fi recunoscut, de către Curtea Constituțională, un drept fundamental incomplet, care afectează un aspect important al statutului juridic asociat vieții lor private și de familie, fără ca acest drept fundamental incomplet să fi dobândit o implementare concretă adecvată, printr-o acțiune din partea organului guvernamental competent, organul legislativ. La fel ca alte cupluri alcătuite din persoane de același sex, aflate în aceeași situație, petenții au fost lăsați în suspensie, într-o situație de incertitudine juridică referitoare la recunoașterea juridică a relației lor, recunoaștere la care sunt îndreptățiți în temeiul Constituției italiene.

5. Având în vedere starea de fapt expusă mai sus, nu este necesar ca instanța europeană să decidă dacă Italia are, potrivit art. 8 parag. 1 din Convenție, obligația pozitivă de a asigura o recunoaștere juridică adecvată, în ordinea sa juridică internă, a unei uniuni alcătuite din persoane de același sex. Declararea, de către Curtea Constituțională, a faptului că art. 2 din Constituția Italiei conferă persoanelor de același sex, care trăiesc într-un parteneriat stabil, un drept constituțional fundamental de a obține recunoașterea juridică a relației lor constituie o

intervenție activă din partea statului în sfera vieții private și de familie protejată de art. 8 din Convenție. Hotărârea nr. 138/10 nu a fost una izolată: conform prezentei hotărâri a Curții „în Italia, cele mai înalte autorități judiciare, inclusiv Curtea Constituțională și Curtea de Casație, au acordat o mare atenție necesității de a recunoaște și de a proteja astfel de relații”, iar Curtea Constituțională a solicitat în mod repetat Parlamentului să adopte legislația necesară pentru a conferi recunoașterea juridică a drepturilor și a îndatoririlor relevante, pentru cuplurile de homosexuali. În opinia noastră, această acțiune voluntară a statului, în legătură cu reglementarea juridică a vieții private și de familie a petenților, determină aplicabilitatea art. 8 din Convenție și, implicit, obligația corelativă a statului italian de a respecta exigențele care decurg din prevederile art. 8, în special cele fixate în parag. 2.

6. Fără îndoială, dat fiind – în descrierea Guvernului reclamat – exercițiul dificil de atingere a unui echilibru între „diferite sensibilități cu privire la o chestiune atât de delicată”, statului italian trebuie să i se permită o anumită marjă de apreciere, atât cu privire la alegerea statutului juridic precis care urmează să fie acordat uniunilor alcătuite din persoane de același sex, cât și cu privire la termenul de adoptare și de implementare a legislației relevante.

7. Pe de altă parte, oricare ar fi cadrul constituțional și distribuția de competențe între diferitele ramuri guvernamentale ale unui stat, există o obligație generală de încredere și de bună credință pe care statul și autoritățile publice o datorează cetățeanului, într-o societate democratică guvernată de preeminența dreptului¹⁹. În opinia noastră, în ciuda marjei de apreciere aflată la dispoziția statului italian, această obligație de încredere nu a fost respectată în prezenta cauză, raportat la efectele hotărârii nr. 138/10 a Curții Constituționale, prin care s-a indicat existența, în ordinea juridică italiană, a unei lacune legislative neconstituționale, ce implică negarea unui drept fundamental. Există și subzistă de cinci ani o discordanță între consacrară, de către Curtea Constituțională, a unei îndreptățiri pe care o are o anumită categorie de persoane, în temeiul Constituției, și acțiunea sau, mai curând, inacțiunea legislatorului italian, ca organ competent al Guvernului, cu privire la implementarea acelei hotărâri. Beneficiarii acestei consacări venite din partea Curții Constituționale se află în situația de a le fi negat nivelul de protecție a vieții private și de familie la care sunt îndreptățiți, în temeiul art. 2 din Constituția Italiei.

8. În plus, dreptul italian referitor la statutul juridic ce urmează să le fie acordat uniunilor alcătuite din persoane de același sex a fost lăsat într-un stadiu de incertitudine, din punct de vedere al conținutului normativ relevant, pentru o perioadă de timp excesiv de lungă.

9. La fel ca și colegii noștri, observăm că Guvernul italian nu a reușit să evidențieze în mod expres ce anume, în opinia sa, corespunde intereselor comunității ca întreg, astfel încât să se poată explica omisiunea Parlamentului de a legifera în scopul implementării unui drept constituțional fundamental, identificat de Curtea Constituțională. La fel, suntem de acord cu colegii noștri în ceea ce privește respingerea diferitelor argumente formulate de Guvern cu scopul de a-și justifica omisiunea continuă, în special argumentele referitoare la înregistrarea de către unele municipalități a uniunilor alcătuite din persoane de același sex, la posibilitatea încheierii unor contracte de drept privat sau la competența instanțelor interne, în temeiul dreptului intern existent, de a acorda recunoașterea și protecția adecvată, în cazul cuplurilor stabile, alcătuite din persoane de același sex. Așa cum subliniază colegii noștri, este semni-

¹⁹ A se vedea, *mutatis mutandis*, *Broniowski c. Polonia* [MC], nr. 31443/96, §§173 și 175, ECHR 2004-V.

ficativ și faptul că în rândul populației italiene există o acceptare largă a cuplurilor de homosexuali și o susținere populară, în sensul recunoașterii și al protejării lor; prin urmare, hotărârile autorităților judiciare din Italia, inclusiv cele ale Curții Constituționale și ale Curții de Casație, reflectă sentimentele unei majorități a comunității italiene.

10. Ne distanțăm de colegii noștri în ceea ce privește situarea analizei stării de fapt a cauzei, raportat la art. 8 din Convenție. Colegii noștri constată existența unei obligații pozitive a Italiei și își întemeiază concluzia pe o combinație de factori care nu se regăsesc neapărat în alte state contractante. Mai întâi, nu suntem siguri că limitarea unei obligații pozitive, în temeiul Convenției, la circumstanțele locale este posibilă din punct de vedere conceptual. În al doilea rând, în anumite momente, colegii noștri par a se baza, totuși, cel puțin parțial, pe raționamente generale care pot fi citite în sensul că ar implica o obligație pozitivă autonomă, care revine tuturor statelor contractante, de a oferi un cadru juridic pentru cuplurile alcătuite din persoane de același sex. S-ar putea considera că obligația pozitivă a statului italian de a adopta legislația adecvată de implementare derivă din art. 2 al Constituției italiene, așa cum este ea interpretată de Curtea Constituțională. Acest raționament ar putea fi valid, dacă este privit ca o chestiune de drept constituțional italian, așa cum au susținut petenții în cererea nr. 36030/11. Totuși, el nu exprimă ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin instituirea unei obligații pozitive de către un articol al Convenției. În particular, ori de câte ori un stat alege să reglementeze exercițiul unei activități care intră în sfera unui drept protejat de Convenție, el este obligat să respecte totodată exigențele exprese și inerente ale articolului respectiv din Convenție – de pildă, într-o manieră care să nu implice o incertitudine juridică excesivă pentru titularul aceluși drept. În asemenea circumstanțe, ne aflăm pe terenul reglementării drepturilor, iar nu pe cel al obligațiilor pozitive rezultate din Convenție. Acesta este motivul pentru care am sugerat ca cererea petenților să fie analizată în termenii unei intervenții defectuoase a statului în sfera vieții private și de familie, mai curând decât în termenii unei omisiuni a statului de a îndeplini o obligație pozitivă în temeiul Convenției.

11. În concluzie, stadiul nesatisfăcător al dreptului intern relevant raportat la recunoașterea parteneriatelor homosexuale, în sensul omisiunii prelungite de implementare a unui drept constituțional fundamental într-o manieră efectivă și al creării unei incertitudini constante, face ca intervenția activă a statului italian în reglementarea dreptului petenților la respectarea vieții lor private și de familie să fie incompatibilă cu exigențele art. 8 din Convenție.

12. Opinia concurentă de mai sus nu trebuie privită ca expresie a unui părerii referitoare la chestiunea de a ști dacă, în condițiile actuale, ale anului 2015, în lumina atitudinii evolutive din societatea democratică a Europei, parag. 1 al art. 8 ar trebui să fie azi interpretat în sensul că instituie, pentru Italia sau, în general, pentru toate statele contractante, obligația pozitivă de a oferi recunoaștere și protecție juridică adecvată cuplurilor stabile alcătuite din persoane de același sex. Părererea noastră este că, în prezenta cauză, nu este necesar să se recurgă la o interpretare atât de „inedită”, de vreme ce o constatare în favoarea petenților este impusă pe baza unui temei mai restrâns, al teoriei actuale a dreptului și a analizei clasice cu privire la exigențele care însoțesc intervenția activă a statului în reglementarea exercițiului dreptului protejat de art. 8 din Convenție.